

Buludxan XƏLİLOV

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

OZAN-AŞIQ İRSİMİZİ ZƏNGİNLƏŞDİRƏN SƏNƏTKAR

El-obanı hörmətə mindirən, onu başqalarına tanıdan həm də qiymətli, dəyərli və istedadlı övladlarıdır.

Torpaq həm də ona görə müqəd-dəsdir ki, onun yetirdiyi əvəzsiz şəxsiy-yətlər var. Alim, şair, rəssam, bəstəkar, aşiq – bunların hər biri tək-cə mənsub olduqları torpaq üzərində yaşamır, həm də üzərində gəzdikləri torpağı, geniş mənada Vətəni yaşadırlar. Bu dünyaya gələnlərin və bu dünyadan köçənlərin hamısına nəsib olmur Vətəni yaşatmaq. Bu da Allahın insan övladına verdiyi bir qismət-dir. Allahın

verdiyi qisməti heç kəs əlindən ala bilməz. Belə bir qismət sahiblərindən biri də Aşiq Orucdur. O, Göyçə aşiq mühitinin yetirmə-lərindən biri olub. Göyçə aşiq mühiti yalnız XVIII əsrdən bu günə qədər yüzlərlə aşiq yetişdirib. Bu gün aşiq sənətinin tanınan simaları içərisində Miskin Abdalı, Ağ Aşığı, Aşiq Alını, Aşiq Duraxanı, Aşiq Ələsgəri, Aşiq Vəlini, Aşiq Musanı, Aşiq Nəcəfi, Aşiq Qurbanı, Aşiq Talıbı, Zodlu Abdullanı, Aşiq Əsədi, Növrəs İmanı, Aşiq Müseyibi, Aşiq Qasımı və digərlərini tanımayanlar yoxdur. Bunlar Göyçə aşiq mühitində yetişsələr də, bütövlükdə Azərbaycan aşiq sənətinin görkəmli nümayəndələrinə çevrilmişlər. Onların hər biri ustad sənətkarlar kimi Azərbaycan aşiq sənətinin qızıl fondudur.

Aşiq Oruc Basarkeçərin Yarpızlı kəndində Aşiq Vəlinin ailəsində (1920-ci il martın 20-də) dünyaya gəlmişdi. Yarpızlı kəndi Göyçə aşiq mühitinin içərisində görkəmli aşıqları ilə sayılıb-seçilən bir aşiq mühiti olub. Belə ki, Aşiq Vəli, Aşiq Oruc, Aşiq Əhməd, Aşiq İslam, Aşiq Əlyar, Aşiq Qasım, Aşiq Eyyub, Aşiq Şahsuvar, Aşiq İsrayıl, Aşiq Ağa, Aşiq Mügüm, Aşiq İman, Aşiq Bəhlul, Aşiq Nadir və digərləri bu mühitin övladlarıdır.

Aşiq Orucun atası Aşiq Vəli öz dövrünün yaxşı tanınan sənətkarlarından biri olub. Aşiq Vəli XIX əsrin ikinci yarısından XX əsrin birinci qərinasinə qədər Göyçədə, Azərbaycanın əksər bölgələrində yaxşı tanınıb. El-obanın toy məclislərini, şənliklərini o aparmışdır. Təbii ki, Aşiq Vəlinin ailəsində böyüyən Oruc da sazın, sözün seyrinə düşməyə bilməzdi.

Atası vəfat edəndə Orucun 8-9 yaşı olarmış. Saza, sözə olan məhəbbəti heç vaxt tükənmədiyi üçün o, Çaxırlı kəndindən Aşıq İbrahimə şeyirdlik etmişdi. Ayrı-ayrı aşıqların apardıqları məclislərdə onları dinləməsi, bir də ki bu sənətə həvəsi onu püxtələşdirmiş və yetişdirmişdi.

Aşıq Orucun özünəməxsus ifa tərzü və üslubu olub. O, oxuduğu istənilən saz havasına öz nəfəsini qatıb. Ona görə də onun ifasında "Misri", "Təcnis", "Məmmədhüseyni", "İrəvan çuxuru", "Qəhrəmanı", "Güllü qafiyə", "El havası" və başqaları şirin, təsirli və sehirli görünüb.

1948-1953-cü illərdə Qərbi Azərbaycandan, o cümlədən, Göyçədən deportasiyaya məruz qalan ailələrdən biri də Aşıq Orucun ailəsi olub. O, Gədəbəy rayonunun Zəhmət kəndində məskunlaşmışdı. Burada Gədəbəy aşıq mühitinin canlanmasına və inkişafına xeyli təkan vermişdi. Aşıq Oruc 1950-ci ildə Gədəbəydə aşıqlar dəstəsi yaratmışdı. Bu dəstədə şair Vəli, Aşıq Məhəmmədəli, Aşıq İsfəndiyar, Aşıq Yusif, Aşıq Şahsuvar, Aşıq Nurəddin, Zahid Aslanoglu, Aşıq Dəmir və başqaları iştirak etmişdi.

Aşıq Orucun oğlu görkəmli lüğətşünas alim, filologiya elmlər doktoru, professor İsmayıl Məmmədli yazır ki, atası 1976-cı ilin mart-iyun aylarında Şəmkir və Gədəbəy xəstəxanasında yatıb. Bu zaman övladları ona tez-tez baş çəkərmiş. İsmayıl müəllim də onun yatağının yanından əl çəkməzmiş. Birdən Aşıq Oruc ona deyir ki, İsmayıl, uşaqların içərisində tək-cə sən saz çalırsan, bir hava çal. Bu zaman İsmayıl müəllim ani bir tərəddüddən sonra sazı götürür və "İrəvan çuxuru" havasını çalır. İsmayıl müəllim ömründə ilk dəfə idi ki, atasının hüsurunda saz çalır və "Danışaq" qoşmasını ifa edirdi. İsmayıl müəllimin çalğısı və ifası Aşıq Orucu məmnun edir. O, İsmayıl müəllimə deyir ki, hayıf, gərək bu sənəti və onun bütün incəliklərini sənə öyrədəydin. Bu sənətə həvəs, maraq çox olduğundan İsmayıl müəllim atasının yolunu davam etdirir. O, saz havalarını ifa edir. Aşıq sənətinin bütün incəliklərini bilir və bu sənəti təbliğ edir. O, filologiya elmləri doktoru, professor kimi aşıq sənətinin peşəkar tədqiqatçılarından, bilicilərindən və təbliğatçılarından biridir.

Yadımdadır, 1992-ci ilin dekabr ayının 25-i idi. O vaxtkı API-nin (indiki ADPU-nun) nəzdində olan müdafiə şurasında namizədlik dissertasiyamı müdafiə edirdim. Müdafiədən sonra evimizdə təşkil etdiyimiz qonaqlıqda şuranın üzvü İsmayıl müəllim də iştirak edirdi. Məclisə aşıqlar da dəvət etmişdik. Aşıqlar çalır və oxuyurdular. Atam da aşıq sənətinin vurğunu və yaxşı bilicisi idi. O da tez-tez saz havalarının sədalari altında şeirlər deyirdi. Professor Həsən Mirzəyev də məclisi bir ayrı cür gözəlləşdirirdi. Məclis hamıya ləzzət verən deyişmə məclisinə çevrilmişdi. Hər kəs öz istedadını göstərirdi. Birdən İsmayıl müəllim aşıqlardan birinin sazını götürüb ifa etdi. Mən bu hadisəyə qədər bilmirdim ki, İsmayıl müəllim saz çalmağı və ifa etməyi bacarır. Sonra bildim ki, İsmayıl müəllim ustad sənətkarımız Aşıq Orucun oğludur.

Yadımdadır, 2007-ci ilin avqust ayı idi. Mən Şəmkinin Çənlibel kəndində ailəm ilə birgə istirahət edirdim. İsmayıl müəllim də Gədəbəyin Zəhmət kəndinə, evlərinə gəlibmiş. Biləndə ki, mən Çənlibeldəyəm, maşınla gəldi və məni ata evinə apardı. Rəhmətlik anası, qardaşları ilə görüşdük. Onların ocağında çörək kəsdik, çay içdik. Həm də Aşıq Orucun Zəhmət kəndindəki qəbrini ziyarət etdik. Mən bir daha İsmayıl müəllimin atasına olan məhəbbətini gördüm. Atasının qəbrini ziyarət edəndə də, hər dəfə Aşıq Orucdan söhbət düşəndə də gözlərinin yaşardığını, kövrəldiyini gördüm. İsmayıl müəllimlə bizim hər görüşümüz, hər söhbətimiz aramızdakı doğmalığı daha da artırır. O, atası Aşıq Orucun dünyasını tez dəyişməsinə (56 yaşında) həmişə heyfislənir və kədərlənir.

2008-ci ilin yay ayı idi. İsmayıl müəllimlə yenə də Gədəbəydə görüşdük. Gədəbəyin ucqar kəndi olan Sarıtalaya getdik. Yaxşı bir aşıq məclisi quruldu. Həmin aşıqlardan heç də geridə qalmayan İsmayıl müəllim çaldı, oxudu. Atası Aşıq Orucun qoşqularını dilləndirdi.

İsmayıl müəllimlə mənim aramda bir müddət koordinasiya edən onun qardaşı oğlu Oruc olmuşdur. Oruc babası Aşıq Orucun adını daşıyır. O, API-nin (indiki ADPU-nun) tarix fakültəsində oxuyurdu. Onun vasitəsilə tez-tez vaxt tapıb İsmayıl müəllimlə görüşürdük. O da yadımdadır ki, İsmayıl müəllimlə birgə Gədəbəyin Zəhmət kəndində Orucun toyunda iştirak etmişik. Oruc babasının adını daşdığı üçün İsmayıl müəllim onun xətrini çox istəyirdi.

2020-ci ildə Aşıq Orucun 100 illiyi tamam oldu. Çox istərdim ki, onun çalğıları, ifaları toplansın və gənc nəslə çatdırılsın. Bundan başqa, onun qoşquları toplansın və çap edilsin. Ona görə ki, Aşıq Orucun qoşquları da, çalğısı da, ifa tərzində heç kəsə bənzəməyən bir üslubdur. Əslində, bu, klassik bir üslubdur. Belə ki, klassik üslublu aşıqlar dastanları, nağılları, rəvayətləri, klassik ədəbiyyatı sinədəftər bilirlər. Məhz Aşıq Oruc da bu qəbildən olan sənətkarlardandır.

Yadımdadır, 2013-cü ilin qış ayı idi. Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrında aşıqların iştirakıyla bir tədbir keçirilirdi. Xalq şairi Zəlimxan Yaqubla yanaşı oturmuşduq. Söhbət zamanı müasir aşıqların bir çoxunun dastanlarımızı, nağıllarımızı bilmədiklərindən danışdıq. O cümlədən, Aşıq Hüseyin Saraçlıdan söhbət düşdü. Aşıq Hüseyin Saraçlının dastanlarımızı əzbərdən bilməsi və xoş bir ləhcə ilə danışmasını qeyd etdik. Mən dedim ki, mən uşaq olanda (5-6 yaşında) Aşıq Hüseyin Saraçlı bizim evdə olub. Onun oxu tərzində, dastanlarımızı danışması yuxu kimi indi də yadımdadır. Yadımdadır, Aşıq Hüseyin Saraçlı bizim evdə qonaq qalardı. Onun ifasında bir salğarlıq, ağırlıq, ləngərlik vardı. Bu cür ifalar indi çox azdır, bəzən isə heç yoxdur. Onda Zəlimxan Yaqub dedi ki, Aşıq Hüseyin Saraçlı müasir aşıqlardan fərqli olaraq klassik aşıqdır. Bəli, Aşıq Oruc da məhz bu tipli klassik aşıqlardandır.